

ERZURUM KENTİ VE ÇEVRE KÖYLERİNDE SEÇMENLERİN SİYASAL KATILMA EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN
Atatürk Üniversitesi

I

“DEVRİMCİ duygunun evrensel ve başlıca nedeni... insanlar, kendilerinden daha çok malı olanlarla eşit olduklarını sandıkları zaman, eşitlik isteği; ya da kendilerini başkalarından üstün sandıkları zaman, aşağılarıyla aynı ya da onlardan az mala sahip oldukları düşüncesiyle, eşitsizlik ve üstünlük isteğidir. Oligarşilerde, kitleler, kendilerine adalete uygun işlem yapılmadığı inancıyla, daha önce söylediğim gibi, eşit oldukları ama eşit pay almadıkları için devrim yaparlar; demokrasilerde ise ileri gelenler, eşit olmadıkları ama eşit pay aldıkları için baş kaldırır”. Siyasal sistemlerin çıkmazı bin yılı aşan bir süre önce Aristoteles tarafından bu şekilde dile getiriliyordu. Oligarşi’den demokrasiye geçiş, yöneticilere rağmen, yönetilenlerin daha çok haklar kazanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu da, anlaşmanın temel hareket noktasını teşkil eden ‘oy verme’ hakkını kullanmakla gerçekleşmiştir¹. Bu araştırmamızda, Erzurum’un kent ve kırsal yörelerinde yaşayan bir grup seçmen üzerinde geliştirdiğimiz siyasal katılma eğilimlerini inceleyeceğiz. Gerçekten son yıllarda ülkemiz hızlı bir siyasal gelişmenin içine itilmiştir. O kadar ki halkın ekonomik, kültürel ve toplumsal bakış açısı ve değer yargıları, sadece bu tür siyasal ve ideolojik dalgalanmalara göre biçimlendirilmektedir. Bu oluşumu etkileyen nedenler arasında, kuşkusuz siyasal parti örgütleri, basın, radyo, TV ve sendikal kuruluşlar gibi

1) Seymour M. Lipset, *Siyasî İnsan*, s. 10-13. Çev. Mete Tuncay, 1964.

çok yönlü baskı gruplarını zikredebiliriz. Bütün bu toplumsal güçler, seçmenleri çapraz baskılar altında tutmakta ve siyasal bilinçlemeyi sürekli bir şekilde isteklendirmektedirler. Bir çeşit “siyasal bombardıman” diye ifade edebileceğimiz bu gelişme, toplum yapımızı, hemen her katımı etkilemek suretiyle temelden sarsmaktadır. Sosyolojinin diliyle konuşmak gerekirse, toplumumuzda beliren bu sancılar, kültür unsurlarının birbirleriyle ahenkli bir biçimde bütünleşmesine izin vermeyen yapısal bozuklukları ortaya koymaktadır.

Düşüncemizin, çevremizdeki olayları anlama ve yorumlama niteliğini bir yana iterek, her şeyin bir film şeridi gibi bir anda gözler önünden geçmesi bu “siyasal hücum”un bir görüntüsüdür. Siyasal katılma açısından oy verme mekanizmasının bir sonucu olan bu tür eylemler, çoğu kez istikrarsız toplumlar için tehlikeli boşluklar yaratabilir. Daha ziyade parti, lider ve kadrolarının toplum yapısına getirmek istedikleri yenilikler ve değişmelerin bir an önce kitlelere mal edilmesi endişesinin bir ürünü olan bu siyasal patlamalar, “nerede sona erecektir”, bunu kestirmek şimdiden mümkün değildir. Ancak bu tür siyasal patlamalar, sonuçta toplum yapısındaki ırk, dil, din ve sınıf farklılaşmalarıyla bağlantılı olarak gelişirse demokratik düzeni tehlikeye düşürebilir. Oysaki demokrasi dengeler sistemi olarak düşünmemiz gerekiyor. Her partinin belirli bir seçmen grubu ve ideolojisine uygun bir tabanı bulunması demokratik sistemin kilit noktasını teşkil eder. Ancak, parti tutmalarının, bölünmeleri ve toplumsal dengesizlikleri teşvik edecek bir nitelik kazanması, demokrasinin kitlelere yabancılaşmasına sebep olabilir. Siyasal yabancılaşma, sadece seçmenlerin sandık başına gitmemek suretiyle “siyasetten kaçması” şeklinde yorumlanamaz, aynı zamanda halk katlarında bölünmelere yol açmak suretiyle toplumsal bütünleşmeyi geciktirmesiyle de meydana gelebilir. O zaman toplum, her türlü uzlaşmaya imkân vermeyecek kadar sert ve keskin bir çatışmanın varlığını da gerektirir².

Bugün toplumumuz bu çizgidedir. Seçmenlerin, gelir durumu, eğitim düzeyi ve dünya görüşü bakımından tamamiyle farklı katlar da yaşamış olmaları karşısında, siyasal olayların seri hücumları fertler arası sosyalleşmeyi sağlayacak yerde, giderek toplumsal ayrıl-

2) Seymour M. Lipset, a.g.e.

malara sebep olmaktadır. Oy vermeye katılma kalıplarının kendi sınırları içinde gelişmesinin mümkün olamadığı ülkemizde, meydana gelen bu ani siyasal patlamalar seçmenlerin dil, din, ırk ve sınıf oluşumu ile bağlantılı olarak gerçek toplumsal buhranı yaratır. Bu oluşumda, siyasal yönetici ve kadroların kendi görüş felsefelerini bir anda halka götürmeleri özlemi yanında, toplum fertlerinin siyasal toplulaşma yönünden eğitilmemiş olmasının da etkisi düşünülebilir. Demokrasi ideolojisinin, bir sistem olarak uygulanan her toplumun yapısal dinamiklerine ve kültürel değerlerine göre, biçim kazanması gerçeğinin esas nedenlerini burada aramak gerekir.

Birçok politikacılarımızın kendi çerçevesi içinde bilinçlenmesi artık bir tartışma konusu değildir; ancak bu bilinçlenmenin soyut olarak kafalarda kalması da düşünülemez. Toplum yapısı gerçeğine dayanarak fertleri de siyasal bilinçlenme yönünden hazırlamak gerekir. Bunun için de seçmen ile siyasal yöneticilerin bütünleşmeleri zarureti vardır. Çeşitli demokratik toplumlar üzerinde yapılan araştırmalar bu hususun niçin gerekli olduğunu bize açıklamaktadır. Nitekim Hyman'ın Amerikan koşullarına göre geliştirdiği bir modelde: "Bireyler, siyasal tutumlarını, yaşantılarının çok erken bir döneminde ve bir tüm olarak öğrenir ve sonradan da bu tutumlara sadık kalırlar"³. Kendi toplum koşullarımız için yapılmış bu tür araştırmalar henüz mevcut değildir. Siyasal eylemlerden gençleri uzak tutmak, belirli kuruluşlar ile eğitim çevrelerinin siyasal düşünceden arınmış olarak düşünülmesi geleneği bu tür bir siyasal sosyalleşmenin gecikmesinin de nedeni olmuştur. Oysaki, siyasal sosyalleşme ile ilgili Batı toplumlarında geliştirilen modellere kısa bir göz atmak bu eksikliğimizi bize gösterecektir.

Amerikalı siyasal bilimci David Easton, Hyman'ın çizdiği yolda, çalışmalarını sürdürmüş ve psikologlarla (Hess, sonradan Dennis) işbirliği yaparak bazı anket uygulamalarına girişmiştir. Easton'a göre bu sosyalleşme dört aşamada gerçekleşir. İlk aşamada çocuk, siyasal alana duyarlı bir hale getirilir. Easton bu aşamaya "siyasallaşma" aşaması adını verir. İkinci olarak bunu "kişiselleştirme" aşaması izler. Çünkü çocuk siyasal sistemle olan ilk temasını, yetki sahibi birkaç kişi aracılığı ile kuracaktır. Kişiselleşmiş otorite, ideal bir

3) Maurice Duverger, **Siyasal Sosyolojisi**, s.

düzyeyde ya iyilik sever ya da kötülükten yana bir nitelik kazana-
cağından, çocuğun da ona karşı sevgi ya da nefret duymasına yol
açacaktır. Easton bu üçüncü aşamaya "idealleştirme" diyor. Son
aşama ise çocuk "kurumsallaştırma" ya başlar, ve birbirlerinden
kopuk durumda bulunan birkaç siyasal otorite sahibi kişiyi algıla-
mak yerine, bir sistem meydana getiren bu otoritelerin artık tümünü
algılayacaktır.

Sosyalleşmenin böylesine akli bir sıra izlediği, çocuğun ilkin
basitten başlayıp giderek karmaşığa ulaştığı; tek bir kişiyi algıla-
maktan işe başlayıp, zamanla bir bütünün anlaşılmasına eriştiği ger-
çekten doğru mudur? İşte bu hususa, özellikle Fransa'da yürütülen
araştırmalarda, itiraz edilmiştir. Belki de bu aşamalar yalnızca Bir-
leşik Amerika için geçerlidir; zaten Easton'un modeli de bir Ameri-
kan modelidir. Siyasal sistemle bağlantısının, ilk önce, başta başkan
olmak üzere, kilit noktalarında bulunan bazı kişileri tanımakta ve
onları idealleştirmekle kurulduğu düşüncesi, Fransız çocukları ara-
sında yapılacak bir ankette pek bir anlam taşımayacaktır⁴.

Nitekim, bu çalışmaların başlıcaları arasında olan, Annick
Percheron'un Paris'te ve Charles Roig'in Grenoble'da yürüttükleri
anketler, her şeyden önce, Fransız çocukları arasında kişiselleştir-
me eğiliminin oldukça zayıf bulunduğunu ortaya koymuştur. Gene-
ral de Gaulle döneminde bile, Generalin adını bilen Fransız çocuk-
ları, onu soyut bir yaratık olarak algıyorlardı⁵.

Ulusal kültürlerin damgaladığı bu farklı modeller, bize göste-
riyor ki, siyasal toplumsallaşma aşlında sosyal sistemin bir unsuru
olarak düşünölmelidir. Toplumumuz üzerinde yürütölecek araştı-
r-malar, çocukta kişiselleştirme sürecinde siyasal etkenlere ya hiç
yer verilmediği veya sürekli olarak baskıya alındığı gerçeğini ortaya
koyacaktır. Bunun da nedeni, kuşkusuz uzun süren tek parti zihni-
yetinin yarattığı siyasal ortam — yani politikanın belirli kişilere ait
olduğu görüşü— kentleşme ve kitle araçlarının yetersizliği ile açık
eğitim sisteminin gecikmesidir. Bu etkenlerin oluşturduğu bir ortam-
da yetişen bir fertte, kişiselleştirme süreci, siyasal davranışlarda

4) M. Duverger, a.g.e., s.

5) Duverger, a.g.e., s.

sapmalar gösterecektir. Gerçekten “siyasetten kaçış” mekanizması, toplumun büyük bir kesiminde, siyasal sosyalleşmenin zayıflamasına hatta bir isteksizliğe dönüşmesine sebep olmuştur. Bunun gibi son yıllarda halkımızın bu yetişme tarzım, siyasal isteksizliğini eğitim antropolojisi açısından araştırmadan, bu defa da, aksi yönden onları sürekli siyasal baskılara maruz bırakmak demokratik sistemin yozlaşmasına sebep olabilir. Her şeyden önce, demokratik sistem, siyasal tabanları farklı olan partiler arasında ırk, din, ve sınıf gibi keskin bölünmelere engel olacak şekilde gelişmelidir. Oya katılma diye ifade ettiğimiz seçim davranışının “birleştiricilik ilkesi” siyasal toplumsallaşmanın ilk aşamasını teşkil eder.

Araştırmanın Amacı :

Seçmenlerin siyasal davranışlarını inceleyen bu araştırma, 1975 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Erzurum kent merkezi ile köylerini kapsayan 441 seçmen üzerinde uygulanmıştır. Bunlardan 241'i kentin alt, orta ve üst gelir tabakalarını; 200'ü de merkeze 5-10 km.lik uzaklıktaki köyleri temsil etmektedir.

Seçmenlerin oy verme eğilimlerinin daha çok geleneksel temellere dayandığı bu bölgede siyasal bilinçlenmenin çok zayıf bir eğilim gösterdiğini ileri sürebiliriz. Her ne kadar kentin gecekondulu ve soslularının yaşadığı mahalleler ayrı birer “kültür sahaları” olarak ele alınmışsa da seçmenlerin tutumlarında henüz keskin bölünmelere raslamıyoruz. Aile ve grup hayatındaki töreler, dayanışma duygusu ve yasalara olan saygı bağlarının güçlülüğü, karşıt yönlerden işleyen siyasal baskıları karşılayacak durumdadır. Bu tutum bu davranış modeli, bir yandan demokrasinin gelişmesini sağlarken; öte yandan da siyasal bilinçlenmenin gereği olan çok tabanlı parti ideolojilerine olan bağlılıkların kurulmasına ve demokrasinin yeni boyutlar kazanmasına engel olabilir. Toplumumuzun bu tür bir çıkmazdan kurtulması, her şeyden önce önderler ve siyasal yöneticilerin insan ve kültür gerçeklerimize eğilmeleriyle mümkündür. Aksi takdirde, son yıllarda giderek yoğunluk kazanan siyasal patlamalar demokratik sistemin birleştiricilik ilkesi yerine bölünmelere ve parçalanmalara yol açabilir.

Bu araştırma, bir bakıma, birleştiricilik ilkesine dayanan, ve yalınkat olma özelliğini sürdüren kent ve köy gruplarındaki siyasal davranışların görünümlerini açıklayarak hücum ve patlamaların sosyal yapıyı nasıl kolaylıkla sarsabileceğini de göstermektedir.

Araştırma için kent yöresinden gecekondulu, orta ve üst düzeyde bulunan üç semt; kırsal alandan ise merkeze yakın yöreden dört köy seçilmiştir. Tüm örnekleme katılanların (441) yaklaşık olarak % 26'sı gecekonduda yaşayanları kapsamaktadır. Gecekondulu üzerinde daha önce yapmış olduğumuz bir arařtırma⁶ nedeniyle kentin, hem eski hem de özelliği bakımından öteki gecekondulu sahalarını temsil eden, "Çırcır mahallesi" tercih edilmiştir. Gecekondulu'dan sonra, örnekleme katılan ikinci mahalle % 9 oranla Mumcular, % 14 ile Doğu Kooperatif Evleri ve % 11'le de Gazeteciler Sitesidir (Çizelge: 1).

Çizelge : 1

CİNSİYET DAĞILIMI

Kent	Kadın	Erkek	Toplam
Gecekondulu	63	55	118
Mumcu	22	20	42
Doğu Kooperatif Evleri	29	33	62
Gazeteciler Sitesi	26	24	50
Toplam	140	132	272
Köy			
Adaçay	15	26	41
Çmazlı	15	27	42
Gez	15	32	47
Yarımca	15	24	39
Toplam	60	109	169

Mumcu mahallesi kentin en eski mahallelerinden biridir. Genellikle orta halli ailelerin yaşadığı bu mahallede yerliler çoğunluğu oluşturur. Buna karşılık, Doğu Kooperatif Evleri ile Gazeteciler

6) Orhan Türkoğan, **Yoksulluk Kültürü**, 1974.

Sitesi yeni kuruluşlardır. Bu evde yerli ve dışardan gelenler bir arada yaşarlar. Kentin ileri gelen iş çevreleri ve bürokrat tabaka buralarda otururlar.

Görüldüğü gibi, örnekleme katılan seçmenlerin % 51'ini kadınlar teşkil etmektedir. Doğu bölgesinde siyasal katılma eğilimi kadınlar arasında erkeklerden daha fazladır. Bu hususta iki neden vardır. İlki ailede, kadın, evin tüm çilelerini, zorluklarını yüklenmiş ve bunu içinden duyan kimsedir. Bu nedenle ya kocasıyla birlikte veya yalnız olarak sandık başına gider. Böylece seçeceği partinin iktidara geldiğinde kendisini bu ıstıraplı durumdan kurtaracağına inanır. İkinci etkene gelince, bu görevi bizzat kadının kullanmasıdır. Az geliri, yoksul bölgelerde oy vermeye katılma kalıpları kadında, erkeğin yanında, sorumluluk duyması düşüncesini geliştirmiştir. Oysaki bazı toplumlarda siyasal sistemlere olan tepkiler kadınların erkeklere oranla daha düşük oranda oy verdiklerini açıklamaktadır⁷. Bu tür yorumlara göre: "çoğu idareciler, iş sahipleri ve serbest mesleklerin birçok dalları, karmaşık sosyal ve politik mekanizmaların işleyişini anlamalarını geliştiren girift hukukî ekonomik ve teknik sorunlarla her gün uğraşırlar. Oysa, sürekli yazmanlık ve kol işleri böyle bir sezgi edinmeye az elverişlidir. Bu bakımdan ev kadını da çok daha zayıf bir durumdadır. Bu olgu, kadınların genellikle neden daha düşük oranlarda oy verdiklerini açıklamaya yarayabilir⁸. Böylece, meslekî durumla siyasal tutumlar arasında ilişkiler kurmak suretiyle kadınların erkeklerden daha düşük oranda oy kullanmalarını savunmak her ülke için geçerli değildir. Çünkü siyasal sistemler her toplumun yapısal dinamikleri ve kültür özellikleriyle ilgilidir.

Bu nedenle araştırma bölgesinde de kadınların siyasal katılma eylemleri erkeklere göre daha yüksektir. Örneklemede kadınların sayısını yüksek tutmanın önemi de bundan doğmuştur.

Araştırmanın kırsal kesimine gelince, burada da kent merkezine en fazla 10 km. uzaklıkta olan 4 köy ele alınmıştır. Bu köyler üzerinde daha önce sosyo-ekonomik açıdan bir araştırma yapılmış-

7) Seymour M. Lipset, *Siyasî İnsan*, s. 176 - 177.

8) Lipset, *a.g.e.*, s.

tır". Bu bakımdan söz konusu köyler üzerinde incelememiz dolayısıyla — bir yabancılık çekmemiz mümkün değildir. Keza, köyler ve kent yöreleri üzerinde önceden yapılmış olan bu araştırmaların bir başka olumlu sonucu da, bu inceleme dolayısıyla — bir takım genel yargılara varmamızı kolaylaştırmış olmasıdır.

30 kadar soruyu kapsayan anket incelendiği takdirde, seçmenlerin; meslek, eğitim, gelir, haberleşme ve kitle araçlarına sahip olma durumu yanında, Millet Meclisi, Senato Seçimi, bunların üye sayıları, seçim ve seçmen yaşları, parti eğilimleri gibi çok yönlü hususlara verdikleri cevapların normal bir siyasal bilinçlenmenin yaratılması için elverişli olmadığı görülür. Durum bu olunca, seçmenlerin oy verme kalıplarının siyasal bilinçlenmeyi meydana getireceği hususu tartışma konusu olabilir. O zaman siyasal örgütlerin çapraz baskıları altında kalan fertlerin, ya çatışmacı ya da uyumcu modellerin arkasından srtüklenmeleri mümkündür. Kuşkusuz bu durum demokratik sistemin sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde işlemesini geciktirebilir. Siyasal bilinçlenmenin cılız kalması, aynı zamanda, siyasal sosyalleşmenin gerçekleşmesini engelleyebileceği gibi, genel kültürden sapmalara da yol açabilir. Söz konusu bu araştırma, böyle bir varsayımdan hareket ederek uygulanmaya konulmuştur.

Meslek ve Okuyup - Yazma :

Çizelge: 1'de görüldüğü gibi, cinsiyet dağılımı yanında meslek ve eğitim gruplaşması da ilginçtir. Şöyle ki; hem kent hem de kırsal alanlarda ev kadınları tüm mesleklerin % 41'ini teşkil etmektedir (Çizelge: 2).

9) Orhan Türkdoğan, **Doğu köylerinde sosyo - ekonomik farklılaşma**, 1973.

Çizelge : 2

MESLEK DAĞILIMI (%)

	KENT				KIRSAL ALAN			
	Gece k.	Mumcu	Doğ. kop. Ev.	Gezeticiler	A'da'çay	Tınazlı	Gez	Yarıncıca
Ev kadını	49.2	47.6	33.9	50.0	33.6	33.3	31.9	38.5
Memur	7.6	9.5	14.5	26.6	4.9	—	6.4	2.6
Öğretmen	—	2.4	8.1	2.0	2.4	—	2.1	—
Gazeteci	—	—	1.6	—	—	—	—	—
Bakkal	4.2	—	—	—	—	—	—	2.1
Tüccar	—	14.4	1.6	—	—	—	—	—
Doktor	—	2.4	3.2	—	—	—	—	—
Serbest Meslek	—	14.4	4.8	—	2.4	—	—	—
Esnaf ve Sanatkâr	2.5	7.1	3.2	2.0	2.4	—	—	—
Çiftçi	1.7	—	1.6	2.0	41.2	61.5	40.4	33.5
İşçi	16.1	—	—	4.0	—	—	8.5	—
Seyyar Satıcı	0.8	—	—	—	—	—	—	—
Şoför	0.8	—	1.6	—	—	4.8	4.3	8.7
Mobilyacı	16.9	—	—	—	—	—	2.1	—
Diğerleri	0.3	2.2	25.9	17.3	13.1	0.4	2.2	14.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ev kadınlarının dışında seçmenlerin önemli kesimi memur ve öğretmendir. Kırsal alanlarda ise çiftçiler en yüksek düzeydedir. Yalnız, Doğu Kooperatif Evleri ile Mumcular'da serbest meslek sahipleri ve tüccarlar; gecekonducularda ise işçiler ve çıraklıkla (mobilyacı) uğraşanlar büyük yüzdeyi temsil etmektedirler. Mesleklerin bu dağılımı hem seçmenlerin siyasal bilinçlenmelerinde hem de oy verme kalıplarında umut edileni sağlayacak bir düzeyde değildir.

Okuyup - yazma durumuna gelince, araştırmaya katılanların büyük yüzdesi cehalet oranının yüksek olduğu kırsal yörelerdedir. Özellikle Tınazlı'da seçmenlerin yarıdan fazlası okuyup yazma bilmemektedir (% 59). Kentte ise okuyup yazma oranının en düşük olduğu yer % 42 ile gecekonduculardır (Çizelge : 3).

Çizelge : 3

OKUYUP - YAZMA

	Okuyup-yazma biliyor	Okuyup-yazma bilmiyor
KENT		
Gecekodu	69	49
Mumcu	29	13
Doğu Kooperatif Evleri	57	5
Gazeteciler Sitesi	42	8
Toplam	197	75
K Ö Y		
Adaçay	20	21
Tmazlı	17	25
Gez	30	17
Yarımca	22	17
Toplam	89	80

Ayrıca, okuyup-yazma oranının cinsiyete göre dağılımı da ele alınabilir (Çizelge: 4) O zaman kadınların % 58'i, erkeklerin de % 16'sının okuyup-yazma bilmedikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Aslında, kırsal alanlar ile gecekondu bölgelerinde eğitim düzeyi, seçmenlerin ya ilkokul mezunu olduklarını veya ilkokuldan ayrıldıklarını göstermektedir. Üst gelir tabakalarını teşkil eden Doğu Kooperatif Evleri ile Gazetecilik Sitesinde üst öğrenimini tamamlayanların miktarı (% 10 - % 8) arasında değişmektedir. Bu miktar Mumcular'da % 7 dir.

Eğitim düzeyinin, seçmenleri, siyasal katılmada söz sahibi kılması bu koşullar altında mümkün değildir. Genellikle fertler aile reislerinin veya yakınlarının tesiriyle sandık başına giderek, önceden şartlanmış oldukları resimlere göre oylarını kullanmak durumunda kalmaktadırlar.

Görülüyor ki, Gazeteciler Sitesi ile Doğu Kooperatif Evlerin'de erkeklerin yüzde 100'ü, kadınların ise % 87'si okuyup-yazma bilmiyor. Yüksek okul veya üniversite mezunu kişilerin de sayılarının

son derece düşük olması, dolayısıyla seçmenlerin siyasal davranışlarını çapraz baskıların etkisi altında sürdürecekları muhakkaktır. Bu durum, aynı zamanda toplumumuzdaki hızlı siyasal patlamaların da nedenlerini ortaya koyar.

Çizelge : 4

CİNSİYETE GÖRE OKUYUP - YAZMA DÜZEYİ

KENT	Kadın		Erkek	
	Okuyup - Yazma Biliyor	Bilmiyor	Okuyup - Yazma Biliyor	Bilmiyor
Gecekondü	19	44	50	5
Mumcu	14	8	15	5
Doğu Kooperatif Evleri	24	5	33	—
Gazeteciler Sitesi	18	8	24	—
KIRSAL ALANLAR				
Adaçay	1	14	19	7
Tmazlı	2	13	15	12
Gez	4	11	26	6
Yarımcı	1	14	19	5
Toplam	83	117	201	40

Siyasal önderler veya kuruluşlar, parti öğretilerinin sürekli bir şekilde halka mal edilmesi için bu tür ortamlardan yararlanmak suretiyle yeni bir takım "danışma çerçeveleri" yaratırlar. Seçmenlerin, ülke sorunlarını ve dünya görüşlerini bu çerçeve içinde görmeleri telkin edilir. Çoğu kez seçmen siyasal militanlaşmaya yönelir. Irk, din ve meslekî farklılaşmalar yanında siyasal bölünmelerin içine itilir. Demokrasinin istikrarlı ve uzlaştırıcı mekanizması görevini yürütemez. Bu oluşumda seçmenlerin meslek ve eğitim alanında belirli bir düzeye ulaşamamasının büyük etkisi vardır. Araştırma konusu olan kırsal alanlar ve gecekondu bu tür propagandalara açıktır.

Gelir Durumu :

Seçmenlerin dahil bulunduğu ailelerin gelir durumuna gelince bu da eğitim ve meslek düzeyi gibi yeterli değildir (Çizelge: 5).

Gecekondü ve kırsal alanlarda seçmenlerin önemli bir kesimi; gelir dağılımı bakımından en küçük dilimleri tutmaktadır. Buna kar-

şılık 4000 TL ve daha fazla aylık geliri olanların % 24'ü Doğu Kooperatif Evleri'nde, % 12'si de Gazetecilik Sitesi'nde ve % 5'i de Mumcu Mahallesi'nde yaşamaktadır. Bu gelir gruplarına dayanarak, basit bir sınıflama yapmış olsaydık diyebilirdik ki, gecekondular alt tabakayı, Mumcular orta tabakayı, Doğu Kooperatif Evleri ile Gazetecilik Sitesi de üst tabakayı verirdi.

Çizelge : 5

GELİR DÜZEYİ

Aylık gelir grupları (TL)	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğ. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
0 — 500	13	2	1	1	12	14	10	13
500 — 1000	27	12	6	—	15	12	10	5
1000 — 1500	52	9	13	5	5	10	14	10
1500 — 2000	16	7	2	6	4	—	4	5
2000 — 2500	5	5	7	9	—	1	3	—
2500 — 3000	2	2	7	10	—	—	2	—
3500 — 4000	—	1	9	8	—	1	—	—
4000 ve daha fazla	—	2	16	6	2	1	1	3
Cevapsızlar	3	2	1	5	3	3	3	3
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Kırsal alanlara gelince, bunlarda bir cinstenlik (homojen) daha çok göze çarptığından herhangi bir sınıflama yapmanın bilimsel olmayacağı açıktır.

Gecekondular için en az aylık geçim miktarını 2000 TL. olarak kabul ettiğimiz takdirde, o zaman gecekondular seçmenlerinin % 91'i, Mumcu mahallesinin % 71'i, Doğu Kooperatif Evleri'nin % 31'i ve Gazetecilik Sitesinin de % 22'si 2000 TL ve daha az gelir kategorisini teşkil ederler. Bu nedenle yoksul ve dar gelir gruplarının bir yandan günlük geçimi peşinde koşmaları öte yandan da çapraz siyasal baskıların etkisi altında kalmaları oy vermede sapmalara veya çekimserliklere yol açabilir. Örnekleme katılan seçmenlerin statü ve gelir durumları bu izlenimi uyandırmaktadır. Çeşitli ülkelerde

yapılan birçok araştırmalar yoksulluk ile siyasal katılma arasındaki ilişkilere dikkati çekmişlerdir. Bunlardan biri gelir seviyesi düştükçe oya katılmanın azaldığını, bir başkası da tersine yükseldiğini öne sürmektedir. Her şeyden önce bu eğilimler, seçmenin yaşadığı toplumun kültür ve yapısal değerleriyle yakından ilgilidir. Hatta artıkça eşlerinin orta sınıfın yaşam biçimlerine özlem duydukları ortaya koymuştur. Görülüyor ki gelir düzeyi seçmenin oy verme ve siyasal katılma eğilimini geniş ölçüde canlı tutan bir etkidir. Ancak, araştırma bölgemizde, gelir olanaklarının dilimler arasında keskin çizgiler meydana getirmemesi, eğitim ve meslek gruplaşmalarında görüldüğü gibi, oy verme davranışında etkili olamayacaktır.

Haberleşme Araçları :

Seçmenlerin siyasal toplumlaşmasına etkide bulunan bir diğer nokta da kuşkusuz kitle haberleşme araçlarıdır. Bunların başında radyo, TV ve gazete gelmektedir. Diğer kitle araçları ise fertlerin yatay hareketliliğini destekleyeceğinden üzerinde önemle durulması gerekir. Kent ve kırsal alanlara göre kitle haberleşme araçlarının durumu (Çizelge: 6) da gösterilmiştir.

Çizelge : 6

KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARI

Kitle Araçları	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Müncü	Doğ. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
Radyo	88	37	61	48	23	32	35	28
TV	3	11	34	27	1	1	1	—
Telefon	—	6	22	5	—	1	1	—
Otomobil	—	4	15	1	—	3	1	—
Traktör	—	—	3	—	—	4	1	4
Minibüs (motosiklet)	—	1	2	—	1	1	2	—
Otobüs (kamyon)	—	—	1	—	—	—	1	—
Jip	—	—	1	—	—	—	—	—
Diğerleri	—	2	2	—	5	9	1	6
Toplam	91	61	141	81	30	51	45	38

Henüz televizyonun Erzurum'a yeni gelmesine rağmen, Doğu Kooperatif Evleri'nin % 24'ü, Gazeteciler Sitesi'nin % 33'ü ve Mumcular'm %18'i TV; gecekondularda ise % 70'inden fazlası radyoya sahiptir. Keza Doğu Kooperatif Evleri'nde seçmenlerin % 10'nun binek otomobili ve % 15'inin de telefonları vardır. Kitle haberleşme araçlarından gazeteye gelince, kırsal alanlar hariç, kent'de oldukça yaygın bir durumu ortaya koymaktadır (Çizelge: 7). Öyle ki, bu oran Doğu Kooperatif Evleri'nde % 75, gecekonduda ise % 10'dur.

Bunun dışında okur-yazar olmayanların sadece gazete okuyanları dinlemesini de düşünmek gerekirse, gecekonduda oturan seçmenlerin % 40'ı, kırsal alanlarda ise ortalama % 48'i gazete okuyanları dinlediklerini söylemişlerdir.

Kırsal alanlar ile gecekondu bölgelerinde biricik siyasal etkileşim aracı radyo olmaktadır. Fertlerde yeni siyasal gelişimlerin sadece radyo haberleşme kanalıyla sağlanması, gazeteye oranla verimli olmamaktadır.

Çizelge : 7

GAZETE OKUMA DÜZEYİ

Gazete okuma	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarıncı
Hergün	12	13	47	29	1	3	5	1
2 - 3 günde bir	9	4	3	8	2	—	2	—
Haftada bir	9	1	2	1	2	1	4	1
Eline geçtiğinde	23	8	4	5	13	12	16	16
Cevapsızlar	65	16	6	7	23	26	25	21
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Gelir, eğitim ve kitle haberleşme araçlarına olan tutumla yakından ilgili olarak gazete okuma durumu da tabakalar arası bir ta-

kım farklılaşmaları ortaya koymaktadır. Doğu Kooperatif Evlerinde okuyup-yazma bilenlerin % 82'si, Gazeteciler Sitesi'nde % 69'u, Mumcular'da ise % 44'ü düzenli olarak günlük gazeteleri izlemektedirler. Bu miktar gecekonduda % 29'a ulaşır. Kırsal kesimde bu sayı son derece düşüktür. Özellikle bu süreçte seçmenin hergün gazete sağlama olanağının bulunmaması, kenti ziyaretinde ise gazete fiyatının yükseldiği önemli etkenler arasındadır. Nitekim "eline geçtiğinde gazete okuyanların" sayısında bir artış görülmesi de bu gerçeği desteklemektedir. Bunun gibi, okuyup-yazma bilmeyenler arasında 'gazete dinleme' sayısı da oldukça yüksektir. Yine de düşük gelir ve eğitim düzeyinin ortaya koyacağı tablo bundan farklı olamaz. Bu unsurlar birbirleriyle ilişkili olarak seçmenin algı alanını etkiler.

Yüzyüze İlişkiler :

Seçmenlerin kanaatlarının değişmesinde ve yeni bir danışma çerçevesi kazanmasında kitle haberleşme araçlarından daha etkili olarak yüzyüze ilişkiler önemli rol oynarlar. Çünkü fert, içinde yaşadığı gruba göre oy verir¹⁰. "Aile toplantılarımızda, kahvede, ve iş yerinizdeki çeşitli sohbetlerinizde en çok hangi konular üzerinde duruyorsunuz" sorusuna fert, statü ve rolüne göre, resmi veya resmi olmayan gruplardan kazanmış olduğu davranış biçimlerine göre tepkide bulunacaktır. Bunun gibi fertlerin oturma yeri, dinsel tutumları ve sosyo-ekonomik durumu sürekli olarak kişisel ilişkilerini etkiler, yüzyüze ilişkilerin ilk kaynağı olan aileden itibaren fert grupta kazanmış olduğu bu danışma çerçevesine göre eylemlerde bulunur. Bu nedenle örnekleme katılan seçmenlerimizin biçimsel olmayan yerlerdeki kişisel ilişkilerinin görünümünü saptamak gerekmektedir (Çizelge: 8).

10) Paul F. Lazarsfeld, B. Berelson, and H. Gaudet (*Readings in Social Psychology*), s. 178 (Ed. G. Swanson, M. Newcomb), 1952.

Çizelge : 8

SOHBETLERDE ÜZERİNDE DURULAN KONULAR

Konular	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
Meslekî işler	26	9	18	18	11	11	13	15
Spor, eğlence	4	5	9	4	2	—	—	—
Siyaset	4	—	16	7	2	2	16	—
Geçim derdi	84	28	19	18	27	29	32	22
Toplam	118	42	62	47	42	42	61	37

Sohbetlerde ağırlık merkezi “geçim derdi” dir. Bu rakam gecekondu % 71, kırsal alanlarda ise % 68 civarında değişmektedir. Hayat pahalılığı dar gelirlili ve yoksul tabakaları en ziyade tehdit eden bir etken olduğundan fert, günlük yaşamında daha çok geçim sorunlarıyla ilgilenir. Onun bu kazanılmış bakış açısı birçok kararlarda, özellikle, oy vermede etkin rol oynar.

Çizelgede görüldüğü gibi, araştırma alanında siyasal konular, ekonomik sorunların önüne geçemiyor, hatta meslekî işlerden sonra üçüncü sırayı işgal ediyor. Bununla beraber, giriş kısmında belirttiğimiz gibi, siyasal bilinçlenmenin son günlerde ülkemizde giderek yoğunluk kazanması karşısında, seçmenlerin siyasal eylemlere olan tutumlarının da hızla değişeceği kanısındayım. Çünkü, fertlerde, siyasal bilinçlenmenin “yaşanmış tecrübesi” mevcut olmadan, sadece günlük çapraz baskıların etkisi altında kalması fertleri bir takım “öfkeli kararlara” götürebilir. Ancak, fertlerin danışma çerçevesinde kısa zamanda değişme yapmak öyle kolay olamayacağından, sadece grubun kanaat liderleri, çeşitli baskı gruplarıyla birlikte resmi olmayan ilişkilere yön verebilir. Bu nedenle oy vermede grup yaşantısı kadar liderlerinin de yeri ve rolü önemlidir.

Meclis ve Senato İle İlgili Tutumlar :

Örnekleme katılan seçmenlerin siyasal kuruluşların yapısı ve işleyişiyle ilgili bilgi ve görüşleri siyasal toplumsallaşmanın bir diğer özelliğini ortaya koyar. Yoksa, sadece siyasal katılma soyut anlamda basit bir oy vermeden ibaret olamaz. Her seçmenin oy aracılığı ile vereceği yargıların devlet yönetiminin düzenli bir şekilde işlemisini sağlayacağını bilmesi gerekir. Kısacası oy ile yönetime getireceği kadro arasında bir sorumluluk halkası mevcuttur. Çünkü, karmaşık toplumsal ilişkilerin kaynaştığı modern devlette halkın rızasının resmen sağlanması, çoğunlukla oylama yoluyla olmaktadır¹¹. Bu nedenle "oy" verme toplumsal sorumluluklara katılma demektir. Lundberg'in deyişiyle, nasıl hasta olduğumuzda doktora, hukukî sorunlarımız ortaya çıktıkça avukata ve arabamızın onarımı gerektiğinde makiniste danışmamız adet haline gelmişse, aynı şekilde insanların siyaset alanında öğüdünü aradıkları en elverişli ve yardımcı kişi ise yerel ziyaretçilerdir; o halde seçmen ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümlenmesini istiyorsa politikacılara yönelmesini bilmelidir. Bu tür bir yönelim sadece yalnız kat bir davranışı yansıtmaz; seçim tekniklerini, aday tespitini, meclis ve senato üyelerinin görevlerini bilmeyi de gerektirir.

Bu çerçeve içinde seçmenlerimizin tepkilerini saptamak istersek değişik sonuçlara vardığımızı görürüz (Çizelge: 9).

Çizelge : 9**"MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ KAÇ YILDA BİR YAPILIR"**

Yıllar	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tmazlı	Gez	Yarınca
2 - 5 yılda bir	5	—	—	—	—	1	1	1
3 yılda bir	3	2	1	1	1	2	—	—
4 yılda bir	62	24	50	35	22	26	31	24
5 ve daha fazla	1	2	1	2	4	3	4	1
Cevapsız	47	14	4	12	14	10	11	13
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

11) G. Lundberg, *Sosyoloji*, Cilt II, s. 231. Çev. Özer Ozankaya.

Mumcularda seçmenlerin ancak % 57 si, Doğu Kooperatif Evlerinde %80'i ve Gazeteciler Sitesinde ise % 70'i milletvekili seçimlerinin normal sürede tamamlandığı hususunda doğru teşhiste bulunmuşlardır. Gecekondularda ise bu sayı % 51 dir. Kırsal alanlara gelince burada da seçmenlerin ancak % 60'ı kanıtlayıcı yargılar beyan etmişlerdir. Ankete doğru cevap vermeyenler ile cevapsızların miktarı, tüm seçmenler gözönünde tutulduğu takdirde, önemsenecek bir düzeydedir.

Başlangıçtanberi eğitim düzeyi, kitle araçlarına tepkiler ve gelir durumu gözönüne alındığı takdirde, seçmenlerin siyasal gerçekleri değerlendirmede niçin güvenilir yargılarda bulunamadığının nedeni kendiliğinden anlaşılabilir olur. Bu nedenle araştırma bölgesinde seçmenlerimizin siyasal katılma eylemlerinin rasyonel olmaktan çok kendi grubunun danışma çerçevesine uygun olarak değerlendirdiğini ifade edebiliriz.

Milletvekili seçimlerinde görüldüğü gibi“ Senato seçimlerinin de kaç yılda bir yapıldığı” sorusuna verilen cevaplar da aynı şekilde tatmin edici olmamıştır. Araştırmaya katılan seçmenlerin yaklaşık olarak % 41'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Ancak, gecekondu mahallesinde ankete katılanların % 17 si, Mumcuda % 23'ü, Doğu Kooperatif Evlerinde % 24'ü, ve Gazeteciler Sitesinde de % 24 bu soruya doğru cevap vermişlerdir. Yaklaşık olarak tüm seçmenlerin üçte biri Senato seçimlerinin beş yılda bir yapıldığı kanısına varmışlardır. Bu soruya, milletvekili seçimlerinde görüldüğü gibi, yüksek ölçüde olumlu cevap verilemeyişinin bir nedeni de sürenin uzun olması, ve milletvekili seçimi kadar yaygınlık arzetmemesidir. Nitekim, “Senato ile millet meclisi arasında bir fark görüyorsunuzuz” sorusuna büyük çoğunluk “hayır” cevabını vermiştir. Öyleki, bu rakam gecekondu % 67, Mumcuda % 62, Gazeteciler Sitesinde % 42 ve Doğu Kooperatif Evlerinde ise % 15'dir. Kırsal yöreler için bu oran sırasıyla % 69, % 48, % 64 ve % 68 e ulaşıyor. Böylece, millet meclisi ile Senato arasındaki fark, seçmenlerimizin büyük çoğunluğu tarafından ayırtedilememiştir. “Senato ile Millet Meclisi arasında bir fark görüyor musunuz” sorusuna üst tabakada “evet” diyenlerin ortalama % 15 i biçimsel yönden olumlu cevabı vermişlerdir (Çizelge: 10).

Çizelge : 10

"SENATO VE MECLİS ARASINDAKİ
FARKLAR NELERDİR?"

Farklar	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Muncu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
Senato devamlı	2	—	—	—	—	—	—	—
Meclis devleti, senato ise Meclisi yönetir	4	—	—	—	—	—	—	—
Meclis kanun yapar, Senato uygular	3	—	—	—	1	—	—	—
Senatodakiler yaşlı ve tahsillidir	3	—	7	12	—	—	—	—
İki meclis birbirini taamamlar	1	—	—	—	—	—	—	—
Senatonun görevi ve yetkisi yüksektir	8	7	13	2	1	4	9	—
Senato halka ilişkileri sağlar	1	—	—	—	—	—	—	—
Senato yüksektir	—	—	—	—	—	—	—	1
Senato çoğunluk, Meclis azınlıktır	1	—	—	—	—	—	—	—
Sayıları ve Seçimleri farklıdır	—	—	3	2	1	5	3	1
Senatoyu Milletvekilleri seçer	1	—	—	—	—	—	—	—
Cevapsız	16	9	20	13	10	13	5	9
Toplam	40	16	43	29	13	22	17	11

Çift meclis sisteminde, Senatonun yasal görevi bir yana bırakılırsa, seçmenlerin fazla biçimsel olarak "yaşlı ve tahsilli" seldindeki değerlendirmelerinde doğruluk payı büyüktür. Bu bakımdan Gazeteciler Sitesinde örnekleme katılanların % 41'i, Doğu Kooperatif Evlerinde ise % 16 sı bu farkın biçimsel yönü üzerinde durmuşlardır. Bu sıralamada bir diğer ayırım da iki meclis arasındaki "yetki

ve görev” anlayışı üzerinde toplanmaktadır. Böylece Senato, meclise nazaran hem daha etkili hem de bir üst görev yeri şeklinde düşünülmektedir. O takdirde gecekondularda seçmenlerin % 26’sı, Mumcuda % 43’ü, Kooperatif Evlerinde ise % 34’ü ve Gazetecilik Sitesinde de % 6’sı iki meclis arasındaki farkı sadece görev ve yetki bakımından açıklamışlardır. Bu soruyu “cevapsız” bırakanların durumuna gelince, bu da üzerinde durulması gereken bir noktadır. Anketçilerin ısrarlarına rağmen cevap vermeyenler genellikle bu hususta bilgi sahibi bulunmadıklarını ve bu nedenle cevap vermeyeceklerini bildirmişlerdir.

Parlamento ile ilgili olarak bir diğer yönelim de millet vekili sayıdır. Seçmenlerin oy kullanmadaki bilinçliğinin bir ölçüsü olarak kabul edeceğimiz bu soru, diğerleri gibi yeterli değildir. (Çizelge: 11). Böylece, seçime katılan kişilerin niçin sandık başına gittikleri, oyların hangi ölçülere göre kullandıkları, “seçmen - oy verme” ilişkisi açısından üzerinde durulması gereken ciddi bir sorundur.

Çizelge : 11

SEÇMENLERİN MİLLETVEKİLİ SAYISINA TUTUMLARI

Millet ve Meclis sayısı	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
50 ve daha az	7	—	—	—	4	4	1	3
51 — 150	—	—	3	1	1	2	1	2
151 — 300	11	1	3	5	3	6	—	6
301 — 449	10	6	2	2	4	3	8	4
450	13	7	32	17	1	2	9	4
451 — 600	5	—	3	2	1	2	1	—
601 ve daha fazla	—	2	1	—	—	—	—	—
Cevapsız	72	26	18	23	27	23	27	20
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Milletvekili sayısını doğru olarak saptayan seçmenlerin % 11'i gecekonduda, % 16'sı Mumcu'da, % 51'i, Doğu Kooperatif Evlerinde ve % 34'ü de Gazeteciler Sitesindedir. Kırsal alanlarda ise bu cevaplar % 1 ile % 4 arasında değişmektedir. Seçmenlerin başlangıçtanberi sıraladığımız siyasal kurum ve örgütlere olan tepkileri onlarda bir bilinç yaratacak güçte değildir. Gerçi, seçmenlerden oy verme hususunda rasyonel davranışta bulunması istenirken, siyasal katılma derecesinin yüksekliği düşünülmekte ise de, seçmenin men-sup olduğu grup ve sınıf yapısının da onu duygusallığa ittiği bilinen gerçeklerdendir. Bu araştırmamızda, seçmenlerin tutumlarının böyle bir yol ağzında olduğu savunulamaz. Nitekim "bilmiyor" anlamına gelen cevapsızların yüksek oranı ile (50'den 600'e kadar) değişik millet vekili sayılarını bildirmeleri siyasal ilgisizliklerin bir örneği olarak ifade edilebilir.

Araştırma yöresinde, seçmenlerin bu tür siyasal ilgisizlikleri, daha çok grup töre ve gelenekleriyle bağlantılıdır. Ferdin grup içindeki hayatı ağır ekonomik güçlükler ve sefaletlerle geçmiştir. Yaşamının her aşamasında fert bir geçim kavgası içindedir. Kendi deyimleriyle "siyaset karm doyurmuyor". Bu yüzden siyaset "boş gezenlerin", "işsiz ve güçsüzlerin" mesleği olmaktadır. Bu yetiştirme biçimi ferdin danışma çerçevesini etkilemiştir. Kısacası ekonomik sorunlar grup zihniyetinin bir gelişimi olduğu halde, siyaset, gruba mal edilmemiş ve grubun bir parçası haline getirilmemiştir. "Oylamanın ve çoğunluk kuralının örf ve gelenelerin bir parçası olduğu ülkelerde" demokrasi ulusal bir özellik halini alır. Oysaki bu geleneğin henüz yerleşmediği ülkemizde, özellikle Doğu bölgesinde, bilinçlenme, bazı odak noktalarının ya siyasal baskılarından öteye gitmemekte veya "doğrudan ilgisizlik" diyebileceğimiz olumsuz davranışlara dönüşmektedir. Çeşitli kitle araçları ve parti örgütlerine yaklaşım zamanla fertlerde parti imajları yaratabilir. Bu da siyasal bilinçlenmenin başlangıcını teşkil eder. Oysaki, kırsal alanlar ile gecekonduda, hatta, diğer kentsel yörelerde, yaşanan kültür sahalarının farklılıkları nedeniyle, fertlerin bir parti imajı geliştirmemeleri doğal bir sonuçtur.

Siyasal ilgisizlik Batı demokrasileri için de söz konusudur. Lipset'e göre, "fert ya da grupların üstüne karşıt yönlerde işleyen ne kadar çok baskı yapılırsa, bu kimselerin, ilgilerini iterek, bir seç-

nie yapmadan bu durumdan kaçma olasılıkları da o kadar yüksektir.” Ancak, araştırmamızda söz konusu ilgisizlik çapraz baskıların seçmeni yıldırması değil, tersine bundan büyük ölçüde yoksun kalmasıdır. Bu durum sağlıklı bir demokrasinin — oyların tartılarak değerlendirilmesi yapılmadığı için — tehlikelere açık olduğunu da gösterebilir.

Araştırma konusunu genişletmeye devam ettiğimiz takdirde, bir diğer nokta da, seçmenlerin oy verdikleri partilerden bekledikleri veya bu husustaki umutlarının değerlendirilmesidir. Çünkü, her seçmenin kazanmış olduğu grup imajı onu bir partiye doğru itecektir. Fert oyunu kullanırken partiden ne bekliyor? veya bir partiye oy verme fert için ne sağlayabilir? Bütün bunlar seçmendeki siyasal yönetimleri belirleyen bağlantılardır (Çizelge 12).

Çizelge : 12

SEÇMENLERİN OY VERDİKLERİ PARTİDEN
BEKLEDİKLERİ

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
Parti ideolojisi	4	1	4	—	—	—	—	—
Millet menfaati	36	13	5	20	5	8	12	6
Geçime destek olması	44	15	16	10	11	10	17	10
Anarşinin önlenmesi	2	2	11	1	—	1	—	—
Hiçbirşey	3	—	3	—	1	—	—	2
Herşey	2	—	6	—	—	—	—	1
İş sahası açması	1	—	—	—	—	—	—	—
Dine yardım	15	1	7	3	4	6	10	12
İyi yönetim	4	6	8	—	—	5	3	—
Kişisel çıkar	—	—	—	7	13	12	3	5
Cevapsızlar	7	4	2	9	7	—	—	3
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Başlangıçta belirttiğimiz gibi seçmenler siyasal tutumlarını genellikle ekonomik açıdan yansıtmaktadırlar. Oy verdikleri partiden beledikleri de bu niteliktedir. Öyle ki gecekondudaki seçmenlerin % 37'si, Mumcuda % 31'i, Gazetecilik Sitesinde % 20'si ve Doğu Kooperatif Evlerinde % 25'i oy verdikleri partiden bir takım köklü ekonomik tedbirler arama ihtiyacı içindedirler.

Seçmenlerin siyasal partilerden beledikleri ikinci derecedeki görevleri de millet çıkarlarını gözönüne almalarıdır. Bu da fertlerde kişisel çıkarlardan önce toplum çıkarlarının öncelik kazandığını gösterir. Fertlerin mensup oldukları grubun etkisi altında gelişen bu tutumlar, daha ziyade, duygusal ve dayanışmacı bir durumu ortaya koyarlar. Bu nedenle kent'te, Gazetecilik sitesi hariç (% 20) diğerlerinde hiçbir seçmen oy vermede liberal görüşlere saplanmamıştır. Yalnız, kırsal alanlarda seçmenlerin önemli bir kesimi "partiden dertlerine bir çare bulmasını" belediklerini ifade etmişlerdir. Yüzyıllardan beri halkımızın zihniyetine biçimlenen "devlet baba" imajı ile parti anlayışının aynı şekilde düşünülmesi, seçmenleri bu tür bir tutuma yöneltmiştir. Bu da grub hayatında kendisini yönetenlere karşı duyulan karizmatik (rahman) düşüncesinin bir görüntüsüdür. Kent'de bu düşünce yerini daha rasyonel inançlara terketmektedir.

Çizelge'de bir diğer önemli nokta da gecekondü ve Doğu kooperatif evlerinde, sayıları az da olsa, bir grup seçmenin parti tercihlerinde "parti ideolojisi" kayıtlı ileri sürmüş olmalarıdır. Bu görüş, parti tercihlerinde geleneksellikten kurtulmanın ve siyasal eylemlere katılmanın en iyi örneklerinden birini teşkil eder.

Gecekondü ve kırsal alanlarda üçüncü bir grub da "partilerden dinsel yaşantıyı" desteklemelerini istemektedirler ki bu oran gecekonduda % 12, kırsal alanlarda ise % 21 civarındadır. Keza, Doğu Kooperatif Evlerinde seçmenlerin % 26'sı partilerce "anarşinin önlenmesi" hususunda tedbir alınması kanısındadırlar. Oysa bu miktar gecekonduda % 1 kadardır. Bu da, yoksulluk arttıkça, halk geçim derdine düştükçe toplum huzurunu bozan eylemlerin, ekonomik faktörlerin ötesinde, seçmenleri rahatsız edemeyeceği gerçeğidir. Buna karşılık, ekonomik güçleri yerinde olanlar ise toplum düzeni ile, hayat pahalılığından daha çok meşgul olmaktadır.

Oy verme ile ilgili bir diğer husus da seçmen yaşının saptanmasıdır. Bu da, toplumda, ferdin sorumluluklarını yüklenmesi ve

ona sahip çıkması gerçeğiyle, yakından bağlantılıdır. Sadece, seçmenlere bazı yöneticilerin “sen seçmensin”, “bu kartı alarak şu gün sandık başına gelmelisin” demeleri yeterli değildir, aynı zamanda seçmenin bu haklara sahip çıkması da gerekmektedir. Bu açıdan ferdin, hangi yaşta seçmenliğinin başladığını bilmesi ve bu yaşın ortaya koyduğu sorumlulukları yerine getirmesi siyasal bütünleşmenin bir gereğidir. (Çizelge: 13) seçmenlerin, köy-kent alanlarında bile etkin bir denetleme yeteneğine sahip bulunmadığını bize açıkça göstermektedir.

Çizelge : 13

SEÇMENLERİN OY KULLANMA YAŞI

Seçmen yaşı	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
18 ve daha az	25	8	17	5	7	9	5	7
19 - 20	42	11	14	26	16	14	19	10
21	9	6	18	9	3	4	6	3
22 ve daha fazla	20	1	10	9	8	11	10	9
Cevapsızlar	22	6	3	1	7	4	7	10
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Doğu Kooperatif Evlerinin % 72’si, gecekonduların % 93’ü, Mumcunun % 86’sı ve Gazetecilik Sitesinin % 82’si seçmen yaşma doğru cevap verememişlerdir. Kırsal alanlarda ise bu soruya seçmenlerin sadece % 7’si doğru cevap verebilmiştir.

Olaylar gösteriyor ki, seçmenler, grupları ve siyasal örgütler tarafından uyarılmadığı takdirde kendiliklerinden siyasal girişimlere katılmaları ve yasal haklarına sahip çıkmaları mümkün değildir.

“Milletvekili olabilmek için en az kaç yaşında olmak gerekiyor” ifadesine de, yukarıdaki gibi, yeterli bir cevap alınamamıştır (Çizel-

ge: 14). Seçmenlerin büyük yüzdesi, millet vekili olabilmek için (22 - 30) yaş arasını göstermiştir.

Çizelge : 14
MİLLETVEKİLİ YAŞI

Yaş grubu	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğ. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
20 ve daha az	3	4	—	2	1	2	2	2
21 - 30	16	13	42	21	8	9	13	4
31	—	—	2	2	—	—	—	—
32 - 40	22	12	2	—	—	—	—	—
41 ve daha fazla	13	1	2	—	3	5	2	7
Cevapsızlar	64	12	7	14	15	14	21	18
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Doğru Kooperatif Evlerinde seçmenlerin ancak % 28'i, gecekon-
dularında % 7'si, Mumcu mahallesinde % 14'ü ve Gazetecilik Sitesin-
de de % 18'i seçmen yaşını doğru olarak cevaplandırabilmiştir. Bu
sayının bu kadar düşük olmasının bir önemli nedeni de yasanın "20
yaşını dolduran her Türk vatandaşının oy kullanma hakkına sahip
olması" maddesini yorumlamadaki farklı anlayışı olabilir. Kırsal
alanlarda bu soruya doğru cevap verenlerin sayıları da % 10 civarın-
dadır. Diğer cevaplarında olduğu gibi, fert, seçilme yaşlarının yan-
ında seçmen yaşının da bilincine sahip değildir. Oysaki "demokra-
tik bir toplumda vatandaştan beklenen nedir? Hepimizin okullarda
pek erken yaşlarda öğrenmiş olduğumuz üzere, geleneksel açıdan iyi
vatandaş bilgili olmalı, siyasal faaliyetlere katılmalı, kime oy vere-
ceğini karşılaştırırken iyi yargı yürütmeli ve oyunu, duygusallıktan,
alışkanlıklardan ve diğer yersiz ölçülerden uzak şekilde, bir ilkeye
dayanarak kullanmalıdır¹². "Siyasal katılımın ideal örneklerini ve-

12) Lundberg, a.g.e., s. 231.

ren bu davranış biçimleri, bir seçmenden harfiyen istenmezse bile, sınırlar içinde uyulması gereken kurallardır. Bunlara uyulmadıkça demokrasinin bir takım tehlikelere açık olabileceği söylenebilir.

Siyasal katılma ile ilgili olarak bir diğer ilişki düzeni de oy kullanmadan önce seçmenin ailesiyle veya içinde yaşadığı grup fertleriyle ortak karara varıp varmamasıdır. Bu husus, aynı zamanda ferdin hangi ölçülerde ailesi veya grubunun danışma çerçevesine göre hareket ettiğini de belirler. Özellikle, küçük topluluklarda dayanışma ve grub bilincinin ferdi her yönü ile etkilemesi nedeniyle, seçmenlerin grubundan ayrı karar vermesini düşünmek mümkün değildir. Seçmenin sandık başında kullandığı her oy, grubunun değer yargılarını, inanç ve gelenekler sistemini yansıtır. Bu nedenle seçmenin oy verme kalıplarında herhangi bir değişiklik yapmak demek, öncelikle mensup bulunduğu grubun algı alanını değiştirmek demektir. Fert, oyunu grubuna göre verir.

Seçmenin siyasal davranış kalıpları bu açıdan değerlendirildiği takdirde (Çizelge: 15) üzerinde titizlikle durulabilecek verileri ortaya koymaktadır.

Çizelge: 15

"OY VERMEDEN ÖNCE AİLE VE YAKINLARINIZLA HANGİ PARTİYE OY VERECEĞİNİZİ KARARLAŞTIRIR MİSİNİZ?"

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğul. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
Evet	80	27	36	25	27	31	31	29
Hayır	37	12	25	25	13	11	13	10
Cevapsızlar	1	3	1	—	1	—	1	—
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Kırsal alanlarda, herhangi bir partiye oy vermeden önce seçmenlerin % 70'i, gecekondualarda % 64'ü, Doğu Kooperatif Evlerinde % 58'i, Gazetecilik Sitesinde % 50'si ve Mumcular'da ise % 64'ü aile çevreleri veya yakınlarının görüşlerini almadan sandık başına gitmemektedirler. Gelir grubu bakımından üst tabakayı teşkil eden Doğu Kooperatif Evleri ile gazetecilik sitesinde seçmenlerin yarısından fazlası, oy verme hususunda bağımsız hareket edemiyorlar. Bu gelişim sadece ülkemiz için söz konusu değildir. Batı demokrasilerinde de oy vermenin geleneksel yapısı grup ilişkilerine dayanır. Özellikle siyasal ve ekonomik buhran anlarında, grub dayanışması daha güçlü ve canlı olacağından, seçmenlerin rasyonel yöndeki oy verme eğilimleri yüksek ölçüde mensubu bulunduğu grubunun danışma çerçevesine göre belirlenir. O zaman çapraz siyasal baskıların, kanaat liderlerinin ve kitle haberleşme araçlarının yeni danışma çerçeveleri oluşturmalarındaki rolünü de unutmamak gerekir.

Seçmenlerin oy verme davranışlarının bir diğer görüntüsü de: "oyunuzu vereceğiniz partiyi seçim zamanı mı yoksa çok daha önceden mi kararlaştırırsınız?" sorusuna olan tepkileridir (Çizelge: 16). Bu hususta iki değişkenin rolünü unutmamak gerekir. Bunlardan ilki, seçmenin bakış açısını etkileyen içinde yaşadığı grubun danışma çerçevesi ve kültür değerleri, ikincisi de çapraz baskıların gücüdür. Özellikle, sun'i propaganda yaratmak suretiyle seçim düzeyini, siyasal patlamalara yol açabilecek şekilde, gerginleştiren politikacılar, sürekli olarak seçmenleri kendi algı alanları içine çekerler. Bu tür bir gelişim, kuşkusuz grubunun etki alanından kısmen kurtulabilmiş fertlerin görüş açısına bir takım esneklikler getirebilir. Bu nedenle (Çizelge: 16) daki verileri bu açıdan değerlendirmemiz gerekir.

Çizelge : 16

“OYUNUZU VERECEĞİNİZ PARTİYİ SEÇİM ZAMANI MI,
YOKSA DAHA ÖNCEDEN Mİ KARARLAŞTIRIRSINIZ?”

Cevaplar	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tmazlı	Gez	Yarıncı
Seçimden önce	69	25	52	37	21	21	25	26
Seçim zamanı	44	13	10	10	18	19	20	9
Cevapsızlar	5	4	—	2	2	2	2	4
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Yukarıdaki ifadeye gecekondudaki seçmenlerin % 58'i, Mumcuda % 59'u, Doğu Kooperatif Evlerinde % 83'ü ve Gazetecilik Sitesinde ise % 74'ü oy verecekleri partiyi “önceden kararlaştırdıdalarını” bildirmişlerdir. Oysa aynı soruya kırsal alanlarda oturanların % 50'si katılmıştır.

Seçmenlerin oy vermeden önce, seçecekleri partiyi kararlaştırmış olmaları, Doğu Kooperatif Evleri ile Gazetecilik Sitesinde en yüksek düzeydedir. Kuşkusuz bunun da nedeni gelir düzeyi yükseldikçe seçmenlerin daha çok belirli bir partide ısrar etmeleri ve gelenekleşmeleridir. Oysa düşük gelir bölgesinde, seçmenler, umutlarını değişen koşullara bağlamaları gerektiğinden belirli bir partide ısrar etmeleri mümkün değildir. Bu husus, gerek seçimde gerekse mensup olduğu ailedeki danışma çerçevesinin, ekonomik ve yasal koşullara göre, yeni boyutlar kazanmasıyla ilgilidir. Yalnız burada önemli bir noktaya değinmek gerekir. Grup dayanışmasının güçlü olduğu topluluklarda, danışma çerçevesinin fertleri etki alanı içine alması başka bir şey, bu danışma çerçevesinin buhranlı anlara göre yeni boyutlar kazanması yine başka bir şeydir. Nitekim, 1950 yılına gelinceye kadar kırsal alanlar tek parti zihniyetine göre şartlanmış olmalarına karşın, 1950 seçiminde bu çerçeveyi kentlere nazaran

kolaylıkla kırabilmiştir. Aynı şekilde gelir düzeyi normal olan Doğu Kooperatif Evleri ile Gazetecilik Sitesine nazaran, gecekondular ve kırsal alanların daha çok seçim zamanı kanaat değiştirmeleri gerçeği bir diğer tartışma konusunu ortaya koymaktadır. Şöyleki, Batı demokrasilerinde siyaset sosyolojisi açısından yapılan birçok araştırmalar, gelir durumu ile siyasal katılım arasında farklı ilişkiler ortaya koymuşlardır. Bunlardan bir kısmına göre “aşırı yoksulluk, her çeşit topluluk ya da siyasal eylemlere katılımı azaltır”. Bir diğer görüş de bu kanaatın tamamiyle aksinedir: “Siyasal buhranlar siyasal ilgilenme arasında bağıntı vardır. Bu yüzden en ağır ekonomik sıkıntıları çekenler (yoksul işçiler, işsizler, köylüler) en yüksek oy vermeye katılırlar”¹³.

Henüz seçmenlerin oy verme kâhpları üzerinde genel bir değerlendirmeye gitmek mümkün olamamıştır. Çünkü, her toplumun kendine özgü kültür ve karakter yapısı birbirine farklı tepkileri meydana getireceğinden ancak küçük boyutlar içerisinde kalmak kaydıyla bir takım yargılara varmamız mümkündür. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu, yoksul tabakaların üst tabakalara nazaran daha kolaylıkla danışma çerçevesini değiştirebileceği hususudur.

Zira, seçmenlerin siyasal katılmalarını etkileyen unsurlardan biri ve belki en önemlisi, yoksulluk ve geçim darlığı ile buna çare bulacak parti arasındaki doğru ilişkinin kurulmasıdır. Üst gelir tabakaları ise umumiyetle “kendi düzenlerini” bozmayacak partilere yönelirler. Bu bakımdan seçmen ne kadar kişilik kazanırsa kazansın yine de kendi grubuna göre hareket eder. Bir yandan oyunu kendi algı alanına göre kullanırken, öte yandan da bunu “grubu için” uygulamış olur.

“Bugüne kadar yapılan seçimlere katılmadığınız oldu mu” ifadesini de yukarıdaki ölçüler içinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Zira oy verilecek partiyi seçme ile oya katılımı olayı birbirini tamamlayan hususlardır. Araştırma bölgesinde vardığımız sonuca göre, nasıl fertlerde geçim sıkıntısı veya yoksulluk söz konusu olduğundan yeni algı alanları meydana geliyorsa aynı şekilde oya katılım oranı da artmaktadır (Çizelge: 17).

13) Lipset, a.g.e., s. 183.

Çizelge : 17
OYA KATILMA DÜZEYİ

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
Çoğuna katıldım	24	5	12	8	6	4	10	3
Birkaçına katıldım	5	11	10	10	3	3	5	5
Hiçbirine katılmadım	8	8	12	11	3	6	4	8
Hepsine katıldım	78	16	27	21	26	29	28	23
Cevapsızlar	3	2	1	—	3	—	—	—
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Nitekim, gecekonduda yaşayan seçmenlerin % 66'sı, Mumcu-
da % 38'i, Doğu Kooperatif Evlerinde % 43'ü, Gazetecilik Sitesinde
% 42'si, kırsal alanlarda ise yaklaşık olarak % 69'u "seçimlerin hep-
sine — ki bu milletvekili — Senato ve Belediye Seçimleri — katıl-
diklarını söylemişlerdir. Seçimlerin hiçbirine katılmayanların sayı-
sının en yüksek olduğu semtler, Doğu Kooperatif Evleri ile Gazete-
cilik sitesi gibi, birinci derecede geçim sıkıntısıyla doğrudan etkilen-
memiş bulunan mahallelerdir (% 19 - % 20). Oysa gecekondularda
seçime katılmayanların oranı % 8'dir. Çünkü dar gelirli ve yoksul-
lar seçime katılmanın kendilerine yarar sağlayacağı kamsımdadırlar.
Seçmenlerin siyasal katılma eğilimlerini vurgulayan bir diğer husus
da, "siyasal partilerin radyo konuşmalarını dinler misiniz" sorusuna
vermiş oldukları cevaplardır (Çizelge: 18). Oy verme, demokratik
sistemin en güçlü mekanizması olduğuna göre, seçmenin de bu so-
rumluluğu en iyi şekilde değerlendirmesi gerekir. Fertlerin siyasal
düşüncesinin değişmesine etkide bulunan çeşitli kanallar vardır.
Bunlar enformel ilişkilerden tutunuz da formel kuruluşlara kadar
gider. Seçmenin sık sık seyahat etmesi, çeşitli derneklere katılması,
eğitim düzeyi, grup ilişkileri ve resmi kuruluşlarla temaslar kurması,

siyasal kanaatlarının değişmesinde etkili araçlardır. Ancak, formel haber kaynaklarından biri ve en yaygın da radyodur. Başlangıçta görüldüğü gibi; örnekleme katılanların büyük bir kesimi radyoya sahiptir. Bu nedenle siyasal partilerin radyo konuşmalarıyla ilgili olarak seçmenlerin tutumlarını saptamak yararlı olacaktır.

Çizelge : 18

SIYASAL PARTİLERİN RADYO KONUŞMALARINI
DİNLER MİSİNİZ”

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Muncu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarımca
Radyo konuşmalarını hiç dinlemem	19	8	6	9	6	4	10	4
Rasladığımda dinlerim	22	13	20	7	11	12	13	10
Her zaman dinlerim	26	10	6	27	14	20	16	16
Arasıra dinlerim	45	8	12	7	7	6	8	8
Cevapsız	6	3	18	—	3	—	—	1
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Kırsal alanlarda siyasal partilerin radyo konuşmalarını dinleyenlerin sayısı, kente nazaran daha yüksektir. Bu süreçte, kırsal çevrelerde grup dayanışması ve şahıslararası ilişkilerin sıcak ve candan olmasının büyük etkisi vardır. Nitekim Tınazlı'da her zaman radyo seçim konuşmalarını dinleyenlerin sayısı % 54 iken, bu miktar en yüksek gelir tabakasını teşkil eden Doğu Kooperatif Evlerinde % 47'ye kadar düşmektedir. Bu oluşumda da, yoksul çevre seçmenlerinin siyasal partilere olan umutlarını hesaba katmak gerekir.

Seçmenlerin parti tutuşlarının nedenine gelince, bu da çok yönlü danışma çevrelerinin etkisi altında gelişmektedir (Çizelge: 19). Ferdin toplumdaki durumu (rol ve statü), ilgi duyduğu siyasal partinin beğenilmesinde önemli bir etkidir. Ataerkil bir ailede parti

tercihi genellikle baba yetkisine bağlıdır. Bunun gibi, aynı statüde olan karı - kocanın farklı partilere oy vermeleri de doğaldır. Yine de seçimlere yakın süreler içinde karı ve koca oy verecekleri parti hakkında karar verme süreciyle ilgili olarak tartışacaklardır. Erkeğin egemen olduğu durumlarda —ki ölkemizde kırsal alanlar ile kentin önemli kesimleri bu gruba dahildir — oy verme eğilimine kadın da katılır.

Çizelge : 19

SEÇMENLERİN SİYASAL PARTİLERİ
TUTUŞLARININ NEDENİ

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
Atadan babadan gördüğüm için	19	9	6	6	3	4	3	2
Eşimin ve yakınlarının etkisi olduğu için	5	3	4	2	3	6	5	8
Radyoda parti sözcülerini beğendiği için	1	1	8	2	2	—	1	—
Parti yoksul halkı düşündüğü için	37	9	26	18	7	7	16	8
Dine değer verdiği için	30	11	9	9	19	19	15	17
Parti bana menfaat sağladığı için	17	5	8	6	5	6	7	4
Cevapsızlar	8	4	1	7	2	—	—	—
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Atadan - babadan gördüğü için aynı partiye oy veren seçmenlerin % 16'sı gecekondu, % 21'i Mumcularda, % 9'u Doğu Kooperatif Evlerinde ve % 12'si ise Gazetecilik Sitesindedir. Kırsal alanlara gelince bu sayı % 7 kadardır.

Kırsal alanlarda, kent çevrelerine nazaran, oy vermedeki geleneksellik oranının düşük olmasının nedeni, kuşkusuz ailede biçimlenmiş parti ideolojisinin bulunmaması ve "fertlerin, kendilerini yoksulluktan kurtaracak" bir partiyi aramalarındandır.

Çizelgede ilginç bir nokta da, seçmenlerin, tercih ettikleri parti-nin yoksul halkı düşünmesi nedeniyle oylarını kullanmış olmalarıdır. Bu nedenle Gazetecilik Sitesinde seçmenlerin % 36'sı, Doğu Kooperatif Evlerinde ise % 42'si sırf bu amaç için oy vermişlerdir. Oysaki kırsal bölgelerde bu oran % 10 civarındadır. Bu oluşumda, son yıllarda sosyal adalet ilkesinin basın, radyo, TV ve diğer baskı grupları yolu ile yaygınlaşmasının geniş payı vardır. Bunun gibi geçeköndü ve kırsal alanlarda dinsel faktörlerin rolü büyüktür. (% 46). Doğu Kooperatif Evleri ve Gazetecilik Sitesi gibi, üst gelir tabakalarında seçmenlerin parti tutmalarında dinin rolü % 14 ile % 18 arasında değişmektedir. Küçük topluluklarda kamu oyu oluşturmasında dinsel odak noktalarının, özellikle ibadet yerleri ve dinî liderlerin etkisini işaret etmek gerekir.

"Oyunuzu hep aynı partiye mi verirsiniz" biçimindeki davranış kalıbına olan tutumları da farklı sonuçlar ortaya koymaktadır (Çizelge: 20). Bu husus seçmenlerin parti tutuşlarının nedenleriyle yakından ilgili olmakla beraber, ilkinde nazaran daha soyut bir anlam taşır. Çünkü, "daima aynı partiye oy verme" eğilimi, seçmeni daha somut kararlar vermeye yöneltir.

Çizelge : 20

"OYNUZU HEP AYNI PARTİYE Mİ VERİRSİNİZ?"

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mırmıcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez.	Yarınca
Evet	70	23	39	29	15	19	19	19
Hayır	38	14	15	15	22	20	21	19
Cevapsız	10	5	8	6	4	3	7	1
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

Oy verme kalıplarında gelenekselleşme, oya katılma oranım da yükseltir. Nihayet bir noktada parti tercihi seçmenler arasında bir çeşit iktidar kavgasıdır. Kentlerin güçlü ekonomik çevreleri ile bürokrat kadro bu gelenekselleşmeye en çok uyan örneklerdir. Oysa yoksulluk savaşı içinde bulunan seçmenler geleneksel oy verme kalıplarının kolaylıkla dışına taşabilirler. Nitekim, çizelgede görülebileceği gibi, gecekondularda seçmenlerin % 59'u, Mumcuda % 54'ü Doğu Kooperatif Evlerinde % 61'i ve Gazetecilik Sitesinde % 58'i her zaman aynı partiye oy verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu sayı kırsal alanlarda hemen hemen yarıya inmektedir (% 36). Araştırma bölgesi için şöyle bir varsayım geliştirebiliriz. Aynı partiye oy verme eğilimi, seçmenin iktisadî durumu ile köy - kent farklılaşmasına göre oluşmaktadır. Bu tür bir oluşumda, parti ideolojisinin giderek seçmenler tarafından benimsenmesi aynı zamanda parti tercihindeki kararlılığı da ortaya koyar.

Seçmenlerin algı alanlarının genişliğiyle ilgili olarak bir diğer yönelim de siyasal mekanizmanın işleyişine ait tutumlarının saptanmasıdır. Bunun için de seçmenlere "Hükümeti kim kurar ve başbakanı kim seçer" gibi bir takım sorular yöneltiler. "Hükümeti kim kurar" sorusuna gecekonduda oturan seçmenlerin % 25'i, Mumcularda % 23'ü, Doğu Kooperatif Sitesinde % 64'ü olumlu cevap vermişlerdir (Çizelge: 21). Kırsal alanlarda bu miktar % 49'a varmaktadır.

Çizelge: 21.

HÜKÜMETİ KİM KURAR

İfadeler	KENT				KIRSAL ALANLAR			
	Gece K.	Mumcu	Doğu. Kop. Ev.	Gazeteciler	Adaçay	Tınazlı	Gez	Yarınca
Başbakan	30	10	38	32	8	10	20	10
Meclis	14	4	8	2	8	3	8	2
Cumhurbaşkanı	5	4	3	1	1	4	4	—
Padişah	1	—	1	—	—	9	—	—
Millet	14	7	2	3	9	—	1	8
Bakanlar	1	1	2	4	—	—	1	1
Kemal Paşa	—	—	—	—	1	—	1	—
Paşalar	3	—	—	—	—	—	1	1
Partiler	2	3	2	—	2	1	—	—
Semih Sancar	—	—	—	—	—	—	1	—
Demirel	—	—	—	—	—	—	—	1
Cevapsızlar	48	13	6	7	12	15	11	16
Toplam	118	42	62	50	41	42	47	39

İkinci ve üçüncü sırayı tutanlar da hükümeti, meclisin ve milletin teşkil ettiği kanısındadırlar. İktidara, zaman zaman askerî müdahaleler dolayısıyla bazı seçmenler de hükümeti paşaların veya Semih Sancar'ın kurduğunu belirtmiştir.

Bir diğer nokta "Cumhurbaşkanını kim seçer" ifadesi idi. Bu sorudan da alınan cevaplar, diğerleri gibi yeterli olmamıştır. Öyleki, gecekondularda yaşayan seçmenlerin % 33'ü, Mumcularda % 52'si, Doğu Kooperatif Evlerinde % 67'si ve Gazeteciler Sitesinde ise % 72'si bu soruya olumlu cevap vermişlerdir. Bu cevaplarda dikkat edilecek bir husus da, siyasal katılma yönünden, üst tabakayı işgal eden Doğu Kooperatif Evlerinin, Gazetecilik Sitesinden sonra ikinci sırayı işgal etmesidir. Kırsal alanlarda ise bu miktar % 30 civarındadır. Burada ilginç bir nokta da, Cumhurbaşkanını, halkın seçeceği hususunda seçmenlerin göstermiş olduğu tepkidir. Bu oran kırsal alanlarda daha da yüksektir.

Son yıllarda bâzı partilerin radyo, televizyon ve basın yolu ile Cumhurbaşkanını halkın seçmesi hususundaki görüşlerinin sonucu bu türlü etkilemesindeki pay büyük olmuştur.

Seçmenlerin siyasal katılma eğilimlerinin bir diğer ölçüsü de, "Meclis ve Senato Başkanlarının adlarını biliyor musunuz" ifadesi olmuştur. Bu soruya doğru cevap verenlerin sayısı gecekonda da % 14, Mumcuda % 16, Doğu Kooperatif Evlerinde % 35 ve Gazetecilik Sitesinde ise % 48. Bu oran gecekonduda % 13, kırsal alanlarda ise % 9 civarındadır.

Sonuç ve Özet :

1973 milletvekili ile Senato seçimlerini izleyen günlerden hemen sonra yapılan belediye seçimlerinin halkımızda bıraktığı izlenimler henüz silinmeden bu araştırma ele alınmıştır. Bunun için de Erzurum kent merkezine bağlı dört köyden 169, kent içinden ise gecekonda ile orta ve üst tabakayı kapsayan 272 kişi olmak üzere toplam 441 seçmen bu araştırmaya katılmıştır.

Araştırmanın temel varsayımı seçmenlerin siyasal bilinçlenme derecesini saptamaktadı. Bunun için de, ilkin : a) yerleşme sahası, b) eğitim ve meslek durumu, c) gelir düzeyi, ç) kullandıkları kitle haberleşme araçları gibi seçmenlerin siyasal etkileşimini sağlayan unsurlar incelenmiş; daha sonra da seçmenlerin: a) grup ilişkilerinde en çok hangi konular üzerinde durdukları, b) oylarını hangi danışma çerçevelerine dayanarak kullandıkları, e) parti radyo konuşmalarına olan tutumları, ç) oy kullanma yaşı, d) milletvekili ve Senator seçim yaşları, e) iki meclis arasındaki farklar; f) hükümeti kimin kuracağı, g) oy verecekleri partiyi seçim zamanı mı, yoksa seçimden daha önce mi kararlaştırdıkları, h) seçimlere düzenli katılıp katılmadıkları, f) ve nihayet bir partiye oy vermekle ne umdukları gibi çok yönlü siyasal sosyalleşme ilişkileri ele alınmıştır.

Yukarıda sıraladığımız bu ikili aşama, yani seçmenin dahil bulunduğu topluluk içindeki sosyo-ekonomik durumu ile algı alanını etkileyen bilgi yığılımları, oy verme süreci içinde, istenilen siyasal bütünleşmeyi sağlayabilmiş midir? Asıl üzerinde durmak istediğimiz varsayım budur. Seçmenin oyla ilgili davranışlarını belirli boyutlarıyla ele alan bu araştırma, Doğu'nun gelişmiş bir üniversite kentinde, umulan siyasal bütünleşmeyi sağlayamamıştır. Bunun da ne-

deni bir seçmen olarak, fert, daha sosyalleşmenin ilk aşamasında kişiliğini yansıtan özellikler arasında siyasal sorunlarla karşılaşması; daha doğrusu toplumun kültür ve karakter yapısının ferdin kişiliğini oluşturmasında siyasal eylemlerle ilgili değer sistemlerine yönelmemesidir. Bunun gibi, gelir ve eğitim düzeyinin yeterli olmayışı, seçmenleri daha ziyade ekonomik sorunlar etrafında toplamıştır. Ferdin iktidara sahip çıkmasının bir aracı olan "oy verme" sorumluluğu böylece ikinci dereceye düşmüştür. Siyasal katılma kalıpları, aynı zamanda ferdin grubunun danışma çerçevesini yansıtacak biçimde geliştiği gözönünde tutulursa, hem fert hem de grubu siyasal eylemlerde aynı görüş açısı içinde kalmış olurlar. Başka bir deyimle, fert, siyasal olayları grubunun penceresinden bakarak değerlendirmeye çalışır.

Özellikle, kitle haberleşme araçlarının yoğun olmadığı alanlarda bu danışma çerçevesi yüzyüze ilişkilerle yeni boyutlar kazanır. Ailede yetkiyi elinde bulunduran kişiler, dinsel önderler sürekli olarak seçmenlerin algı alanını grup veya kişisel çıkarları açısından belirlerler. Aynı şekilde günümüzde metropoliten alanlarda kitle haberleşme araç ve tekniklerinin sentetik olarak yarattığı kişiler de kendilerine özgü bu yeni danışma çerçevesinin etkisi altında siyasal eylemlerde bulunurlar. Bu nedenle denilebilirki fert, genel olarak, içinde bulunduğu toplumun veya grubun kültür ve normlarına göre hareket eder.

Siyasal bilinçlenmeyi güçlendiren okullaşma oranının azlığı, gelir durumunun yetersizliği seçmeni yaşadığı grubun danışma çerçevesine göre eylemde bulunmaya zorlar. Bu da, seçmenin, sandık başında ussal davranışına göre tepkide bulunma yükümlülüklerini dilediği gibi kullanmasına engel olur. Bu duruma göre, toplulumuzun önemli bir kesiminde "hiçbir kimse hiçbir şey yönetmemekte; toplun yönetmeksizin kendi kendini yönetmektedir"¹⁴ denilebilir.

Araştırma bölgesinde, sosyo-ekonomik durumun istenilen düzeyde olmamasına, fertlerin sürekli olarak geçim sorunlarıyla uğraşması, siyasal bilinçlenme derecesinin zayıflamasına sebep olmaktadır. Bu da demokratik sistem için gerekli niteliklerin yetersizliğine hatta, azınlığın oyuna karşı çoğunluğun oyunun biraz daha artmasına yol açabilir.

14) Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, s. 334. Çev. Ünsal Oskay, 1974.